

SIEVIEŠU UN VĪRIEŠU VIENLĪDZĪGU TIESĪBU UN IESPĒJU VEICINĀŠANA

1995-2019

Labklājības ministrija

LATVIJĀ

Aprīļa aktualitātes pilnībā veltītas **sieviešu situācijai Latvijā**, sniedzot ieskatu tajā, kas Latvijā sasniegts gandrīz 25 gadus pēc Pekinas deklarācijas un Rīcības platformas pieņemšanas 4.Pasaules Sieviešu konferencē.

ANO PEKINAS KONFERENCE PAR SIEVIETĒM

ANO ceturtnā pasaules konference par sievietēm notika Ķīnas galvaspilsētā Pekinā no 1995. gada 4. līdz 15. septembrim. Tas bija 20.gs. lielākais un ietekmīgākais starptautiskais sieviešu forums: Valdību konferencē (pārstāvēta 181 valsts) un NVO forumā, kas notika no 30.augusta līdz 8. septembrim, kopā piedalījās 50 000 personu, no kurām divas trešdaļas bija sievietes.

Konference noritēja ar devīzi „Darbības līdztiesībai, attīstībai un mieram”. Par konferencē pieņemtās Deklarācijas un Rīcības platformas noteikto uzdevumu progresu ANO dalībvalstis atskaitās reizi piecos gados. Latvija to starpā. Rīcības platforma ir

nozīmīgākais, globāli īstenojams sieviešu tiesību monitoringa starptautiskais instruments. Tās centrā ir 12 būtiskas sieviešu situāciju raksturojošās jomas: nabadzība, nevienlīdzība veselības aprūpē un izglītībā, vardarbība pret sievietēm, bruņoto konfliktu sekas, nevienlīdzība ekonomikā, nevienlīdzība varas sadalē un lēmumu pieņemšanā, sieviešu tiesības cilvēktiesību ietvarā, plašsaziņas līdzekļi un sievietes, vide un sievietes, kā arī dzimumu līdztiesības politika konkrētā dalībvalstī.

Latvijas delegācijas sastāvā Pekinas konferencē bija **Andris Bērziņš**, labklājības ministrs un delegācijas vadītājs, **Sandra Kalniete**, Latvijas Republikas ārkārtējā un pilnvarotā vēstniece ANO pārstāvniecībā Ženēvā, **Indra Sāmīte**, finanšu ministre, **Irēna Folkmane**, Saeimas priekšsēdētāja vietniece, **Vita Tērauda**, Latvijas Nacionālās sagatavošanās komitejas priekšsēdētāja, **Argita Daudze**, Valsts prezidenta padomniece, **Ingrīda**

Kariņa, Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas vecākā referente, **Aija Tūna**, Latvijas Nacionālās sagatavošanās komitejas sekretariāta vadītāja, **Gunta Lazdāne**, Latvijas Ģimenes plānošanas un seksuālās veselības asociācijas direktore, **Brigita Ābiķe**, Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības priekšsēdētāja vietniece, **Anita Švarckopfa**, Valsts statistikas komitejas nodaļas vadītāja, **Ilma Zvirbule**, laikraksta „Rīga Balss” žurnāliste, **Svetlana Vereščagina**, Latvijas Sieviešu labdarības fonda direktore.

PEKINA – RĪGA, 1995-2019. CEĻOJUMS LAIKĀ

1995.gada augustā Latvijas sieviešu delegācija nonāca Pekinā ar ANO organizētu ātrvilcienu – Pekinas ekspresi. Piedāvājam aktualitāšu lasītājiem un lasītājām ceļojumu laikā: intervijas ar divām Latvijas delegātēm – politiķi **Vitu Tēraudu**, kura vada Saeimas Eiropas lietu komisiju, un pedagoģijas doktoru **Aiju Tūnu**, kura vada izglītības programmas Latvijas 100gades birojā. Ar Aiju Tūnu un Vitu Tēraudu sarunājās Labklājības ministrijas Sociālās politikas plānošanas un attīstības departamenta vecākā eksperte Liesma Ose.

Stāsta Vita Tērauda (attēlā pirmā no kreisās puses)

Izvērtējot Latvijā valdošo izpratni par dzimumu līdztiesību toreiz, 1995.gadā, viņa min gan izteiktu postpadomju kultūras ietekmi, gan daudzu Latvijas cilvēku pieredzi, kuri, kontaktējoties ar cilvēkiem citās valstīs, bija sapratuši, ka politkorekti ir uzvesties citādāk, nekā ierasts ikdienā. Vita uzskata, ka izšķiroši un pozitīvi viedokļu maiņu ietekmējuši tie cilvēki, kuriem bija iespēja kaut ko redzēt un piedzīvot ārpus Latvijas un ārpus Padomju Savienības.

Par attīstību dzimumu līdztiesības izpratnē un tās veicināšanā kopš 1995. gada Vitai ir optimistisks vērtējums. „Mēs esam ļoti attīstījušies - gan savstarpējās attiecībās, gan ikdienas kultūrā, gan tīri praktiski darba dzīvē. Tas, ka mēs nupat ievēlējām Saeimā 1/3 sievietes, ir ļoti liels sasniegums. 1990.gadu sākumā tas nemaz nebūtu iedomājams. Nebija tā, ka toreiz sievietes nebija politikā, bija gan, bet viņu bija maz. Līdz Saeimai tika maz. Un sabiedrība uz sievietēm politikā toreiz reaģēja daudz citādāk nekā šodien. Šodien, manuprāt, nav vairs svarīgi, vai politiķis ir sieviete vai vīrietis: nozīmīgāka ir profesionālā varēšana, saturs, spēja komunicēt. Ir gan saglabājusies atšķirīga attieksme attiecībā uz sievietes politikas izskatu, bet to var sastapt visur pasaulē, ne tikai Latvijā. No sievietes sagaida daudz vairāk attiecībā uz izskatu, nekā no vīrieša. Uz sievieti skatās aizdomīgi, ja viņa ir skarba un kategoriska. To uztver negatīvi. Skarbs un kategorisks vīrietis tiek uztverts pozitīvi.”

Jautāju Vitai, vai viņa ir saskārusies ar „stikla griestu” situāciju. Atbilde nav vienkārša. „Jā un nē. Uz kopējā fona sūdzēties nevaru, ļoti ilgi esmu bijusi vadošos amatos. Tai pašā laikā, par politiku runājot, es teiktu, ka 1990.gados noteikti bija „stikla griesti”. Pat ministres amatā būdama, diezgan spilgti varēju to izjust. Es atceros, ka Ministru kabinetā kopā ar Indru Sāmīti strādājot (viņa bija finanšu ministre), smējāties: pietiek ierasties vai nu man, vai viņai, lai telpā apklustu sarunas. Tās apsīka, un sākās neformāla runāšanās. Manuprāt, to daļēji šodien arī var izjust, jo aizkulišu „lietu bīdīšana” nav īsti sieviešu prerogātīva. Bet arī no otras puses paraugoties – tā ir, ka aizkulišu sarunāšanas nav manā dabā. Es gribu, lai lietas notiek oficiāli un atklāti,” – tā Vita.

Lūdzu Vitu raksturot tās jomas, kurās dzimumu līdztiesībā esam tikuši īpaši tālu uz priekšu. Viņa kā pirmo min vardarbības pret sievieti apkarošanu. „Vardarbība pret sievieti joprojām notiek, tajā pašā laikā esmu optimiste – pa šiem gadiem ir ārkārtīgi daudz izdarīts, lai attieksme mainītos un lai vardarbība ģimenē nepaliktu ģimenes lieta. Cilvēks ir vairāk tiesiski pasargāts vardarbības situācijā, policija var iejaukties un varmāku sodīt. Tomēr kopīgā nespēja pieņemt Stambulas konvenciju ir rādītājs, ka nepavisam nav viss kārtībā.”

Par attiecībām ģimenēs: attieksme pret dzimumu lomām ir modernizējusies, īpaši tas sakāms par jaunāko paaudzi. Vērojama līdzvērtība ģimenes dzīvē un atbildībās vienam par otru un par bērniem.” Vita ar smaidu min, ka viņai pašai ir stereotipi. „Es kā vadītāja skatos uz visiem kolēģiem, un mēģinu prognozēt, kur „draud” bērnu kopšanas atvaļinājumi. Mani joprojām spēj pārsteigt, ka bērnu kopšanas atvaļinājumi ir aktuāli arī jauniem vīriešiem.” To, ka arvien vairāk tēvu izmanto šo iespēju būt klāt bērna audzināšanā un izaugsme, Vita vērtē pozitīvi.

Sarunas noslēgumā jautāju Vitai, ko viņa novēlētu šodien Latvijā dzimušai meitenei. Sauksim viņu par Līgu. Vita brīdi padomā: ”Es novēlētu viņai izbaudīt visu, kas dzimumu līdztiesības jomā ir sasniegts. Bet nedrīkst aizmirst, ka par sasniegumiem jābūt modriem. Tie nenāca viegli priekštečiem, bet saglabāt tos ir katras paaudzes uzdevums”.

Stāsta Aija Tūna (attēlā pa labi)

Aijas pieredzē ir arī brauciens no Varšavas cauri diviem kontinentiem uz Pekinu. „Pastāsti, lūdzu, par Pekinas ekspresi!” – esmu ziņkārīga.

”Tas ir viens no manas dzīves interesantākajiem notikumiem, ko retam izdodas piedzīvot,” – stāsta Aija. „Lidojām uz Varšavu. Manos pienākumos ietilpa visu organizēt – gan NVO samitam, gan valdības delegācijai, īpaši daudz darba bija Pekinā.” Aija atceras, ka viņai bija kartītes ar atslēgvārdiem ķīniešu valodā, ko parādīt vietējiem cilvēkiem, lai orientētos un nepazustu.

Viņa turpina: „No Varšavas ar īpašo vilcienu braucām cauri diviem kontinentiem. Brauciena laikā notika semināri un mācības īpaši pielāgotos vagonos. Bija apstāšanās: Brestā, Maskavā, Sibīrijā vairākās vietās, Mongolijā. Tikāmies ar vietējiem cilvēkiem, Maskavas gadījumā bija izbrauciens pa pilsētu. Mēs bijām kā jaunās tematikas vēstneses. Ļoti

interesanta bija mācīšanās. Daļa delegāšu no Austrumeiropas bija bijušas aktīvas iepriekšējā iekārtā, un tā bija viņu galvenā prasme. Atceros, ka kāda teica, – *pasakiet, par ko mums jācīnās, un mēs par to cīnīsimies*. Bija datorprasmju, prezentācijas prasmju apguve, mācījāmies diskutēt. Pavisam neparastā veidā notika saziņa ar ārpusauli – pa radiotelefoniem, satelītiem. Tas bija 1995.gads un pavisam cita pasaule.

Par mācībām man ir īpašs stāsts. Biju pieteikusies seminārā par prezentācijas prasmēm, katram bija jāpagatavo maza prezentācija par savu valsti. Kad pienāca

mana kārta, braucām caur Mongoliju. Pēkšņi pie apvāršņa parādās kamieļi! Auditorijas uzmanība ir aizvīlināta projām. Man neatlika nekas cits, kā teikt: „Jā, tieši tā, jūs redzat kamieļus. Latvijā brīvā dabā jūs kamieļus nekad neieraudzīsiet.” Sākās smiekli, un uzmanība bija atgūta.”

Jautājot par dzimumu līdztiesības situāciju 1995.gadā, Aija atzīst, ka cilvēkos bija liela neizpratne. Viņa stāsta: „Temats aktualizējās, īpaši atveroties robežām, Latvijai iesaistoties starptautiskajās institūcijās un procesos. Jautājums par dzimumu līdztiesību tika aktualizēts sabiedrībā,

bet tas nebija skaidrs lielai daļai cilvēku.” Aija atceras, ka daudzi iebilda: *vai tas tiešām mums ir aktuāli!?* Padomju Savienības laikā gan pēc izglītības pieejamības, kur nebija jūtama diskriminācija (vai cilvēki to neapzinājās), gan attiecībā uz ieņemamiem amatiem sieviešu klātbūtne bija. Varbūt izkropļotā veidā, bet bija.

Viņa turpina: „Vēl tajā laikā bija virkne atklājumu, ko es sapratu, ar skolotājiem strādājot, vai citās auditorijās: kā dzimumu lomas izpaužas valodā. Atceros apmaiņas vizīti Īrijā 1997.gadā. Esot kādā skolā, atklāju, ka tur skolotājs īpašu uzmanību pievērš tam, lai, rakstot profesijas nosaukumu, piemēram, ārsta vai jurista, pievienotu abu dzimumu galotnes. Ārsts/e un jurists/e. Arī vizuālajos tēlos bija jāparādās gan sievietei, gan vīrietim, jo īpaši attiecībā uz tradicionāli sievišķīgajiem vai vīrišķīgajiem amatiem – lai visur parādās abu dzimumu darītāji. Šajā jomā gan mēs, izskatās, nekur tālu neesam tikuši; arī sievietes pašas par sevi joprojām saka – *esmu ārsts, esmu jurists*. Kaut arī nav pamata lietot vīriešu dzimti. Daudz kur pasaulē, citās valodās raksta *viņš/viņa*, vai lieto abu dzimšu galotnes. Nesaprotu, kas pie mums notiek – vai tiek taupīti burti? Es domāju, ka tas ir dziļāks jautājums – ja esi nopietns profesionālis, tavs amats beidzas ar burtu „s”. ”

Otra lieta attiecībā uz dzimumu līdztiesību, viņasprāt, ir par neapmaksāto (un līdz ar to nenovērtēto) darbu, ko vairumā gadījumu veic sievietes, bet arī vīrieši. Tas darbs, ko cilvēki dara, lai kādam palīdzētu, lai kādu aprūpētu. Aija min piemēru: „ Jūs no rīta mazgājat matus, par to jums neviens netaisās maksāt. Cita situācija – jūs mazgājat matus savam bērnam vai kādam vecākam cilvēkam vai slimniekam, kuru aprūpējat, kurš pats to nevar izdarīt. Kurā brīdī tas, ko jūs darāt, kļūst par ieguldījumu sabiedrības labā un varētu būt apmaksājams? Šāds jautājums toreiz bija atklājums. Vai arī - ja nes apgērbu tīrīt ārpus mājas, skaidrs, ka par to maksā. Ja kāds to dara mājās, tas jau tāds brīvā laika pavadīšanas veids. Tie jautājumi ved pie lietas būtības. ”

Aija piebilst, ka ne viss ir naudā mērāms – cilvēki labprāt dara brīvprātīgo darbu, bet tas darbs ir noteikti novērtējams, viņa uzskata. Svarīgi to apzināties un novērtēt. Viņa gan uzskata, ka Latvija šajā ziņā – attiecībā uz neapmaksāto darbu – neatšķiras no citām Eiropas vai vispār Rietumu valstīm. Tomēr attieksme lēnām un negribīgi mainoties pasaulē kopumā - šī darba atzīšanas virzienā.

Vēl Aija atceras, ka 20.gs. 90.gados pēc neatkarības atjaunošanas bija dzirdams viltus solījums – *tagad sievietes varēs īstenot savu lomu – dzīvot mājās un audzināt bērnus*. Tādēļ tika slēgti bērnudārzi, un sekas joprojām jūtam. Tādi lozungi un lēmumi dzimumu lomu stereotipos par to, kas jādara

sievietei, kas jādara vīrietim. Šajā ziņā gan mēs esam pavirzījušies tālu uz priekšu. Likumdošanā daudz kas ir sakārtots, viņa uzskata. Ļoti atzinīgi Aija vērtē arī tendenci, ka trešdaļa tēvu izmanto paternitātes atvaļinājumu.

Toties Aiju sarūgtina tas, ka skolu ikdienā joprojām dzīvo zēnu un meiteņu mājturība, kaut arī oficiāli programmas sauc savādāk. Atceros, ka ilgi strādājot ar Aiju kopā, par vienotu abu dzimumu bērniem adresētu mājturības stundu programmu viņa ir iestājusies un piedāvājusi radošus risinājumus jau gadus 20. Aija uzskata, ka dzimumu stereotipi joprojām ir daudzu pedagogu domāšanā un praksē. Tas ir kaitīgi, jo skolas pieredze atstāj lielu ietekmi uz cilvēkiem, kad viņi plāno un pārdala mājas darbu slodzi ģimenēs.

Jautāju Aijai, vai jaunais, kompetencēs balstītais izglītības saturs palīdzēs šos stereotipus kļiedēt? „Domāju, ka varētu palīdzēt, bet pie tā mērķtiecīgi jāstrādā. Pat brīnišķīgi pedagogi organizē pasākumus, kuros meitenes smērē maizītes un zēni dara ko citu,” – tā Aija. Viņa uzskata, ka bieži vien t.s. sieviešu pārstāvētajās vai vīriešu pārstāvētajās profesijās izcilākie ir mazākumā esošā dzimuma pārstāvji. „Stikla griestu” situāciju viņa ilustrē ar piemēriem: ja ir laba pavāre sieviete, to uztver kā normālu un pašsaprotamu. Ja vīrietis – tad kaut kas īpašs. Tiešām, visas pavāru televīzijas šovu zvaigznes gan Latvijā, gan pasaulē ir vīrieši. Arī modes industrijā – dizaineri ir vairumā vīrieši, viņi ir atpazīstami, savukārt šuvējas ir sievietes.

Aija turpina: „Vīrietim sabiedrībā joprojām vieglāk izcelties, viņš ātrāk virzīsies uz priekšu. Arī vientuļo tēvu apbrīno vairāk nekā vientuļo māti. Te tā nevienlīdzība izpaužas. Gan pašvērtējumā, gan sabiedrības attieksmē.” Viņa piebilst: „Atceros tipisku ainu kādā profesionālās pilnveides pasākumā: grupā ir četras sievietes un viens vīrietis, visi gudri un inteligenti; pēc grupu darba pabeigšanas dzirdu – *nu tu prezentē kā vīrietis!* Mani satriec tas arguments – *tu kā vīrietis!* Kāds sakars tam, kurš prezentē, ar dzimumu!!?? Tev ir visspožākās idejas, bet tu atdod runāšanu citam. Kāpēc? Tāpēc ka tev negribas, ir slinkums, tu kautrējies? Vai tāpēc, ka būs piedienīgāk, ja to prezentēs vīrietis.”

Aija kritiski izsakās arī par uzbrukumiem sieviešu vairākumam skolās. „Ja tu esi sieviete, vai tas pasaka, ka nespēj audzināt un motivēt zēnus mācīties?” Ideālajā gadījumā būtu abu dzimumu līdzsvars, bet tāpēc, ka vīriešu šobrīd vēl ir maz, nevar apgalvot, ka sievietes veic nekvalitatīvu darbu.

Viņa nosauc dažas profesionālās dzīves situācijas, piemēram, politiskas vai mediju diskusijas panelis, konferences diskusijas, kuras organizējot domājam par dzimumu līdzsvaru. Tomēr, izvēloties moderatoru,

Foto: Aijas Tūnas personiskais arhīvs. Motivation.lv, Kristaps Kalns, Dienas mediji, vaaju.com, flickr.com

dzirdams arguments: jāņem vīrietis, jo auditorijai patiks. Un arī samaksa pielāgojas dzimumam – *viņš par mazāku naudu nestrādās, bet viņa gan – atbrauks, izdarīs un viss būs kārtībā.*

Aija priecājas, ka jaunās ģimenēs tēvi vairāk iesaistās bērnu aprūpē un audzināšanā: gan bērnus vedot uz bērnudārzu, skolu, ārpusskolas pasākumiem, pulciņiem, pie ārsta un līdzīgi.

Sarunas noslēgumā lūdzu Aijai to pašu, ko Vitai iepriekš - novēlējumu šodien Latvijā dzimušai meitenei. „Novēlu, lai ir vesela un laimīga, un aug lieliskā ģimenē un valstī, kura sniedz dažādas attīstības iespējas! Pats svarīgākais, ka viņa ir cilvēks, un viņa ir svarīga gan sev, gan visai sabiedrībai, un drīkst izvēlēties, ko darīt, no visa kas šobrīd ir, un kas vēl nav zināms. Mūsdienās katrs brauc ar auto, stumj bērnu ratiņus, nodarbojas ar zinātni, mākslu, jebko, atkarībā no tā, kāda ir vajadzība, kādas ir vēlmes un ambīcijas.”

SIEVIETES LATVIJĀ' 2019

30.aprīlī Labklājības ministrija nosūtīja ANO Eiropas Ekonomiskās komitejas sekretariātam Nacionālo ziņojumu par 4.Pasaules Sieviešu konferencē Pekinā pieņemto Deklarāciju un rīcības platformu un Ģenerālās asamblejas 23.Speciālās sesijas rezultātiem”. Turpmāk izklāstīsim par galveno, kas raksturo sieviešu situāciju Latvijā pašreiz.

Izglītība

Meitenes un sievietes Latvijā ir izglītotākas par zēniem un vīriešiem. Atšķirības ir ievērojamas visos vecumos un visās izglītības pakāpēs.

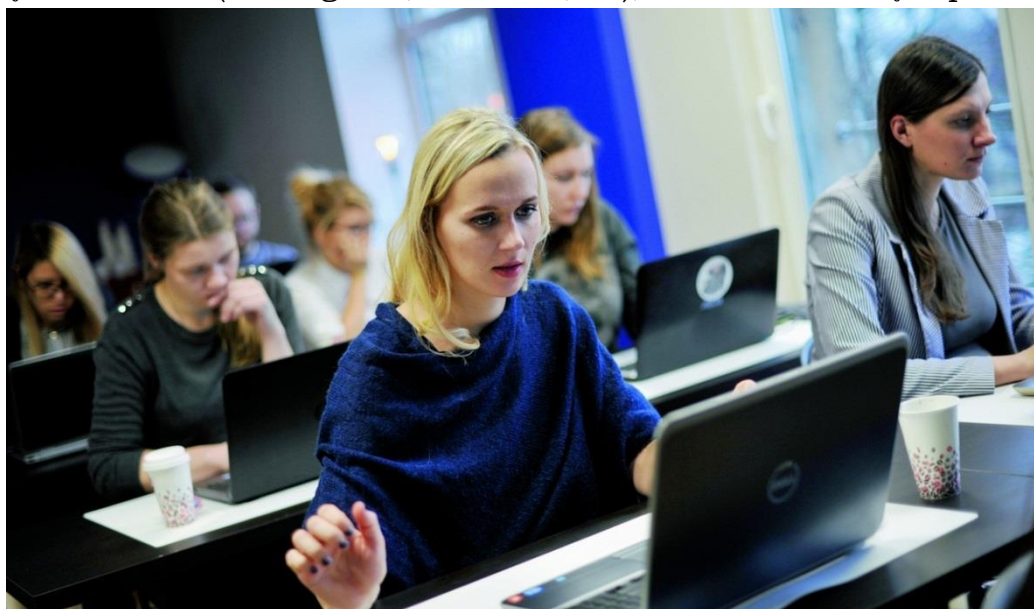
Pamatskolas beigu vecuma skolēnu kompetence matemātikā, dabaszinātnēs un lasīšanā atbilst Eiropas Savienības un OECD dalībvalstu vidējām līmenim. PISA pētījumos meitenes uzrāda labākus sasniegumus (tiek izvērtētas 15-gadīgu skolēnu kompetences lasīšanā, matemātikā, dabaszinībās) nekā zēni. Centralizēto eksāmenu rezultāti pamatskolā un vidusskolā uzrāda šo pašu tendenci.

Augstākās izglītības jomā sieviešu īpatsvars absolventu vidū 2018.gadā bija 63,5%.

Vienlaikus sievietes ir mazāk pārstāvētas zinātnes un tehniskajās disciplīnās visos izglītības līmeņos un tas sasaucas ar esošo situāciju darba tirgū, kur vērojama darba tirgus segregācija pēc dzimuma. Piemēram, attiecībā uz segregāciju pa dažādām jomām 92% no 2017./2018.m.g.

absolventiem izglītības jomā un 92% veselības un sociālās aprūpes jomā ir sievietes, savukārt 74% inženierzinātnes, ražošanas un būvniecības jomas absolventu ir vīrieši. Sieviešu īpatsvaram izglītības un humanitārajās nozarēs ir tendence pieaugt, bet dabas zinātnes, matemātikas un informācijas tehnoloģiju jomā sieviešu proporcija saglabājusies gandrīz nemainīga – apmēram trešdaļa no studējošajiem ir sievietes.

Ko gaidīt tuvākajos gados? Vai, piemēram, digitālo darbu pievilcība pakāpeniski mazinās profesiju segregāciju, kura izskaidro zemākas algas sievietēm un augstākas – vīriešiem (jo pašreiz vīrieši strādā pelnošākās nozarēs)? Vērtējot Latvijas skolēnu vēlmi strādāt profesijās, kas saistītas ar dabaszinātnēm, atklājas būtiskas dzimumu atšķirības - 2 reizes vairāk zēnu nekā meiteņu vēlētos būt vidējā līmeņa dabaszinātņu profesionāļi un tehniķi (attiecīgi 9,6% un 4,8%), veselības jomā vēlētos strādāt 5 reizes vairāk meiteņu kā zēnu (attiecīgi 15,8% un 3,0%), kā dabaszinātņu profesionāļi

(fiziki, ķيميķi, biologi u.tml.) vēlētos strādāt 1,1% zēnu un 0,4% meiteņu, savukārt informāciju un komunikāciju tehnoloģiju speciālisti vēlētos būt 7,3% zēnu un tikai 0,4% meiteņu.

Sieviešu un vīriešu nozaru un amatu inerce saglabājas. Lai to ietekmētu, būtiska nozīme ir jaunai pieejai karjeras izglītībā un atbalstā. Ir izstrādāti karjeras attīstības atbalsta materiāli, kuros apšaubīti stereotipi par profesijām un darba tirgu, attīstīta jauniešu izpratne par dzimumu līdztiesību un personisko varēšanu. Karjeras atbalsts skolēniem notiek ļoti individualizēti - tiek piedāvātas lomu spēles, kurās skolēni iejūtas dažādās profesionālajās lomās, veic sevis izpēti, apzina dzīvē un karjerā nepieciešamos resursus un iemācās pieņemt sev, nevis savam dzimumam it kā piemērotus karjeras lēmumus.

Par iespējamām pārmaiņām liecina gana svaigi dati. 2018.gadā skolēnu aptaujā konstatēts, ka skolu jaunieši ir pamanījuši dzimumu nevienlīdzības un segregācijas pazīmes sabiedrībā, viņiem nav pieņemams atšķirīgs atalgojums sievietēm un vīriešiem, sabiedrībā valdošie stereotipi par profesijām, dzimumu līdztiesību ierobežojoši darba sludinājumi.

Kā allāž, izglītība dod cerību.

Veselība

Kaut sievietes dzīvo ilgāk par vīriešiem, nevar viennozīmīgi apgalvot, ka sievietes ir veselīgākas par vīriešiem. 2016.gadā veselīgi nodzīvotie dzīves gadi Latvijā sasniedza 52,3 gadus vīriešiem un 54,9 gadus sievietēm¹. Salīdzinot ar 2014.gadu, mūža ilgums vīriešiem ir pieaudzis līdz 69,8 gadiem 2017.gadā, bet sievietēm - līdz 79,6 gadiem. Vienlaikus mūža ilguma attiecība starp dzimumiem saglabājusies nemainīga – sievietes dzīvo par gandrīz 10 gadiem ilgāk nekā vīrieši².

Svarīgu informāciju sabiedrības veselības stāvokļa apzināšanā sniedz cilvēkveselības pašvērtējums un attieksme pret savu veselību. Slimību profilakses un kontroles centra

(SPKC) veiktajā Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījuma 2016. gada aptaujas dati parāda, ka pastāv veselības pašvērtējuma atšķirības starp dzimumiem. 62,6% vīriešu un 53,5% sieviešu uzskata savu veselības stāvokli par labu un diezgan labu, bet 7,9% vīriešu un 11,8% sieviešu – par diezgan sliktu un sliktu.

Līdzās objektīviem saslimšanas datiem (sievietes ārstus apmeklē biežāk nekā vīrieši), sievietes arī sevi kritiskāk vērtē. Latvijā visizplatītākais mirstības cēlonis ir sirds un asinsvadu slimības (SAS). 2017.gadā mirušo skaits no SAS veido 56% no visiem nāves gadījumiem. Sieviešu vidū mirstība no SAS ir augstāka. Šo slimību galvenie cēloņi ir augsts asinsspiediens, aptaukošanās, augsts holesterīna līmenis, kā arī smēķēšana.

¹ Slimību profilakses un kontroles centra aprēķini

² <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/muza-ilgums/galvenie-raditaji/paredzamais-muza-ilgums-pakapeniski-pieaug>

Foto: Aijas Tūnas personiskais arhīvs. Motivation.lv, Kristaps Kalns, Dienas mediji, vaaju.com, flicr.com

Dzīvesveids ietekmē veselības stāvokli: jājautā, vai Latvijas sievietes piekopj veselīgu dzīvesveidu? SPKC regulāri veic Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījumu. Pētījuma 2016.gada aptaujas dati rāda, ka liekās ķermeņa masas 15-74 gadīgo iedzīvotāju vidū vīriešiem ir 37,1% un sievietēm – 26,4%, savukārt aptaukošanās izplatība augstāka ir sievietēm – 26,8% nekā vīriešiem – 19,1%. Palielinoties vecumam, liekās ķermeņa masas un aptaukošanās izplatība pieaug.

Arī mazkustīgs dzīvesveids ir mūsdienās kļuvis par aktuālu sabiedrības veselības problēmu. 2016. gada aptaujas rezultāti rāda, ka vismaz 4-6 reizes nedēļā ar fiziskiem vingrinājumiem (vismaz 30 minūtes) kopumā nodarbojas 13,4% vīriešu un 11,8% sieviešu. Par mazkustīgu dzīvesveidu liecina arī respondentu atbildes uz jautājumu par brīvā laika pavadīšanas paradumiem. 43,7% vīrieši un 34,6% sievietes izvēlas savu brīvo laiku pavadīt lasot vai skatoties televizoru.

Otrs izplatītākais Latvijas iedzīvotāju nāves cēlonis ir ļaundabīgie audzēji. Saslimstība ar ļaundabīgajiem audzējiem sievietēm pieaug jau pēc 25 gadu vecuma, vīriešiem – pēc 45 gadu vecuma. Sievietēm tas saistīts ar dzimumspecifiskajiem audzējiem, kas sastopami arī jaunākās vecuma grupās (dzemdes kakla ļaundabīgais audzējs, krūts ļaundabīgais audzējs). 2010. gadā tika ieviesta 12 gadus vecu meiteņu vakcinācija pret dzemdes kala vēzi izraisīto cilvēka papilomas vīrusu. Sieviešu vidū mirstība no audzējiem ir zemāka – 2017.gadā 263 gadījumi uz 100 000 iedzīvotāju, kamēr starp vīriešiem – 362 gadījumi uz 100 000 iedzīvotāju. Sievietēm visbiežākais nāves cēlonis ļaundabīgo audzēju grupā ir krūts un kolorektālais ļaundabīgais audzējs, tiem seko aizkuņģa dziedzera, bronhu un plaušu ļaundabīgais audzējs un kuņģa ļaundabīgie audzēji.

Sieviešu izpratni par seksuālo un reproduktīvo veselību raksturo arī mākslīgo abortu skaits, kas Latvijā turpina samazināties (no 248 uz 1000 dzīvi dzimušiem 2014.gadā uz 190/1000 2017. gadā). Uz 1000 reproduktīvā vecuma sievietēm (15–49 gadi) mākslīgo abortu skaits 2014.gadā bija 11,8; bet 2017. gadā 9,3. 2014.gadā Latvijā vidējais mātes vecums, piedzimstot pirmajam bērnam, bija 26,3 gadi. Pēdējo gadu laikā tam ir tendence pieaugt (2017.gadā tas bija 27,2). 2017.gadā nedaudz samazinājies jaundzimušo īpatsvars nepilngadīgām mātēm (15-17 gadi) – 0,8% no jaundzimušajiem (2014.gadā – 1,0%).

Darbs: sieviešu un vīrieši nozares, vīriešu un sieviešu algas

Pēdējo septiņu gadu laikā gan vīriešu, gan sieviešu nodarbinātības līmenim ir vērojama stabila pieauguma tendence. 2017.gadā nodarbinātības līmenis vīriešiem bija 71,9% un sievietēm – 68,4% (15-64 gadu vecumā). Nodarbinātības rādītāji atšķiras noteiktās vecuma grupās, kur sievietēm

Foto: Aijas Tūnas personiskais arhīvs. Motivation.lv, Kristaps Kalns, Dienas mediji, vaaju.com, flickr.com

vecuma grupā 25-34 nodarbinātības rādītājs ir zemāks nekā vīriešiem (2017.gadā vīriešiem – 26,8%, sievietēm – 21,9%), savukārt vecuma grupā 55-64 sieviešu nodarbinātība ir augstāka nekā vīriešiem (2017.gadā vīriešiem – 16,6%, sievietēm – 20,4%). Pirmspensijas vecumposmā sieviešu īpatsvars gan nodarbināto, gan bezdarbnieku skaitā ir lielāks nekā vīriešu.

Pēdējos gados ir audzis strādājošo personu ar invaliditāti skaits. Ja 2014.gadā tās bija 39 435 personas, tad 2018.gadā – 49 204 personas. Jāatzīmē, ka nodarbinātības rādītājs pieaug līdz ar personu ar invaliditāti skaita pieaugumu. No nodarbinātām personām ar invaliditāti (2018.gada dati) 51% ir sieviešu un 49% vīriešu.

Izglītības ieguve ir viena no efektīvākajām stratēģijām labklājības un ekonomiskās neatkarības iegūšanai sievietēm: jo augstāka ir iegūtā izglītība, jo augstāki nodarbinātības rādītāji. 2017.gada 1.ceturksnī vīriešiem ar augstāko izglītību vecuma grupā 20-64gadi nodarbinātības līmenis sasniedza 87,6%, savukārt sievietēm – 84,1%. Izglītības pozitīvā ietekme ir īpaši vērojama sievietēm, proti, nodarbinātības līmenis sievietēm ar zemāku izglītību ir nepilnas divas reizes mazāks nekā vīriešiem ar tādu pašu izglītības pakāpi, bet, paaugstinoties iegūtajam izglītības līmenim, sieviešu nodarbinātības līmenis arvien vairāk tuvinās vīriešu nodarbinātības līmenim ar analoģu izglītības pakāpi.

Saskaņā ar statistikas datiem sievietes izvēlas strādāt nepilnu darba laiku biežāk nekā vīrieši (2017.gadā Latvijā nepilna laika darbā strādāja 11,6% nodarbināto sieviešu un 5,3% nodarbināto vīriešu). Lai arī atšķirība starp nepilnu darba laiku nodarbināto sieviešu un vīriešu īpatsvaru ir salīdzinoši neliela, būtiski ņemt vērā iemeslus, ar ko sievietes un vīrieši šādas nodarbinātības izvēli pamato. 2017. gadā 4,3% sieviešu norādīja, ka izvēlas strādāt nepilnu darba laiku, jo pārējā laikā pieskata bērnu, kamēr bērna pieskatīšanas pienākumu veikšana vīriešu izvēli strādāt nepilnu darba laiku faktiski neietekmē. Tāpat 16,8% sieviešu norādīja, ka izvēlas strādāt nepilnu darba laiku citu personisku vai ģimenes apstākļu dēļ, savukārt vīrieši šādu iemeslu norādīja 15,5% gadījumu. Šādu izvēli lielākoties ietekmē vairāku apstākļu kopums, tai skaitā dzimumu segregācija darba tirgū un no tās izrietošā ienākumu nevienlīdzība, kā arī bērnu uzraudzības pakalpojumu trūkums pašvaldībās.

Latvijā darba tirgū ir nozares un profesijas, kurās vērojama izteikta dzimumu segregācija. Vislielākais vīriešu pārsvars vērojams būvniecības sektorā, transporta, uzglabāšanas, informācijas un komunikācijas pakalpojumu, lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības, kā arī rūpniecības un enerģētikas jomās. Savukārt vislielākais sieviešu pārsvars

vērojams veselības un sociālās aprūpes jomā, izglītībā, kā arī tirdzniecības, izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu jomā.

Analizējot darba samaksas atšķirības pa nozarēm, redzams, ka sieviešu un vīriešu algu starpība ir lielāka tajās nozarēs, kur vairāk nekā puse nodarbināto ir sievietes. 2017. gadā visredzamākā algu atšķirība bija finanšu nozarē, kur sievietes pelnīja par 37,48% mazāk nekā vīrieši. Tirdzniecībā šis rādītājs bija 26,9%. Savukārt valsts pārvaldē, kur sieviešu ir vairāk nekā puse no nodarbinātajiem, darba samaksas atšķirības ir nelielas – 1,8%.

Kopumā algu atšķirības izvērtējot, situācija nedaudz uzlabojās 2017. gadā, plaisai samazinoties līdz 15,7% (iepriekš – 17%). Līdzīgi kā lielai daļai ES valstu, lielākās darba samaksas atšķirības Latvijā ir pilna laika strādājošiem, turklāt visizteiktākās tās ir strādājošajiem 35-44 gadu vecuma grupā. Sabiedrības aptaujas rezultāti parāda, ka 54,6% respondentu sieviešu un 41,5% respondentu vīriešu uzskata, ka vīriešiem ir lielāka iespēja saņemt lielāku algu par to pašu darba apjomu.

Darba un ģimenes dzīve: no disonanses uz harmoniju

Vai ģimenes cilvēki Latvijā ir mierā ar iespējām savienot darbu ar ģimenes dzīvi: īpaši mazu bērnu un vecu un slimu tuvinieku kopšanas periodos? Cik elastīgi šajā ziņā ir darba devēji un paši darbinieki?

2018.gada Eirobarometra aptaujas rezultāti liecina, ka 60% respondentu ir izmantojuši vai zina, ka ir iespējams izmantot elastīgas darba formas. Tajā pašā laikā 36% šādas iespējas darbavietā netiek piedāvātas. Sievietes nedaudz mazāk (59%), nekā vīrieši – (63%) piekrīt, ka viņu darbavietā ir iespējams saskaņot darbu un ģimenes dzīvi. Savukārt vecāku atvaļinājumu izmantojuši vai plāno izmantot tikai 47%, no kuriem sievietes to izmanto vairāk (63%) nekā vīrieši (22%). Jautājumā par to, kas varētu veicināt vairāk vīriešus izmantot vecāku atvaļinājumu, kā būtiskākie faktori tika norādīti – pietiekams finansiālais atvietoājums (62%) un iespēja atvaļinājumu izmantot elastīgi (34%). 22% norādīja ka priecātos par pozitīvāku attieksmi un situācijas izpratni no kolēģu un darba devēju puses. No darba un ģimenes savienošanas iniciatīvām visbiežāk uzņēmumos tiek piedāvātas elastīgā darba laika iespējas (30%), samazinātas slodzes iespējamība (26%) un iespēja daļu darba laika strādāt attālināti (18%).

Labklājības ministrija pēdējo piecu gadu laikā daudz darījusi, lai likumdošanu, kas vērsta uz darba un ģimenes dzīves saskaņošanu, pilnveidotu un padarītu maksimāli draudzīgu ģimenes cilvēkiem. Vecāku pabalsts ir viens no valsts sociālās apdrošināšanas sistēmas īstermiņa pabalstiem, kura mērķis sākotnēji bija kompensēt personai negūtos ienākumus, kurus tā zaudē, atrodoties bērna kopšanas atvaļinājumā un pilnvērtīgi nododoties bērna aprūpei. Ņemot vērā to, ka vecāku pabalsta izmaksas periods ir pagarināts līdz bērna pusotra gada vecumam, un paredz vecāku pabalstu izmaksāt arī strādājošiem vecāka pabalsta saņēmējiem³, vecāku pabalsta saņēmēju skaits kopš 2014.gada ir pieaudzis no 12 541 pabalsta saņēmējiem (vidēji mēnesī) līdz 22 959 pabalsta saņēmējiem (vidēji mēnesī) 2018.gadā. 2018.gadā vecāku pabalstu saņēma 18 743 sievietes un 4 216 vīrieši. Vidējā apdrošināšanas iemaksu alga, no kuras aprēķina vecāku pabalstu, vīriešiem 2018.gadā bija 1318,26 eiro, sievietēm – 923,08 eiro (2014.gadā – 728,09 eiro sievietēm, 1 228,77 eiro – vīriešiem). 2018.gadā, salīdzinot ar datiem par 2015.gadu, par 63% ir pieaudzis strādājošo vecāku pabalsta saņēmēju skaits – attiecīgi strādājošo vīriešu ir gandrīz uz pusi vairāk, bet strādājošo sieviešu skaits palielinājies vairāk nekā trīs reizes.

2017.gadā stājās spēkā grozījumi likumā „Par maternitātes un slimības apdrošināšanu”, nosakot, ka tiesības uz vecāku pabalstu ir arī personai, kura nav nodarbināta pabalsta piešķiršanas dienā, iepriekš, iestājoties grūtniecības vai dzemdību atvaļinājumam, ir strādājusi. Tāpat tiesības uz paternitātes pabalstu piešķir tagad piešķir arī sakarā ar bērna (vecumā līdz trim gadiem) adopciju. Bērna adopcijas gadījumā vienam no bērna vecākiem (mātei vai tēvam) ir tiesības uz 10 kalendāro dienu ilgu atvaļinājumu sakarā ar bērna adopciju.

³ No 2014. gada 1.oktobra stājās spēkā izmaiņas vecāku pabalsta izmaksā. Jaunais vecāku pabalsta regulējums ir vairāk labvēlīgs nodarbinātiem bērnu vecākiem. Viņiem tas ļauj vecāku pabalstu daļējā apmērā (30%) saņemt arī bērna kopšanas atvaļinājuma laikā.

Foto: Aijas Tūnas personiskais arhīvs. Motivation.lv, Kristaps Kalns, Dienas mediji, vaaju.com, flickr.com

Vara pieņemt lēmumus

Abu dzimumu iesaiste lēmumu pieņemšanā dažādos uzņēmuma līmeņos ir viens no labas pārvaldības nozīmīgākajiem elementiem, jo tiek nodrošināta viedokļu dažādība, atšķirīgs skatījums un tiek ņemtas vērā gan sieviešu, gan vīriešu intereses un vajadzības. Turklāt dzimumu līdzsvars uzņēmumos un to augstākajā vadībā padara elastīgāku uzņēmumu sociālo vidi un uzlabo pieņemto lēmumu kvalitāti.

Eiropas Dzimumu līdztiesības institūta (EIGE) apkopotie dati atklāj, ka, salīdzinājumā ar citām ES valstīm, uzņēmējdarbībā Latvijā pastāv salīdzinoši līdzsvarota dzimumu pārstāvniecība. Kopumā biržā kotētajos uzņēmumos sieviešu īpatsvars valdēs 2018. gadā veidoja 29%, kas pārsniedz ES-28 vidējo rādītāju (26,2%).

Vai tas nozīmē, ka valstī viss ir kārtībā? Ņemot vērā, ka sieviešu nodarbinātības līmenis ir salīdzinoši augsts, kā arī sieviešu īpatsvars augstākās izglītības ieguvēju vidū ir stabili augstāks nekā vīriešu īpatsvars, dati par sieviešu pārstāvniecību varas pozīcijās un lēmumu pieņemšanā liecina, ka šinī jomā sievietes atrodas neizdevīgākās pozīcijās, salīdzinot ar vīriešiem. Situāciju raksturo gan vertikālā segregācija – jo augstāks amats, jo sieviešu proporcijai ir tendence samazināties, gan izteikts viena dzimuma (vīriešu) īpatsvars ekonomisko lēmumu pieņemšanā. Sievietes ir daļēji pārstāvētas augstākajos lēmumu pieņemšanas līmeņos gan Latvijā biržā kotēto lielāko uzņēmumu lēmēj institūcijās, gan centrālās bankas vadībā, maksimāli 20 līdz 32% no lēmēju kopskaita.

Latvijā sievietes politiskajā pārstāvniecībā un civildienestā jau ir ieņēmušas visaugstākos valsts amatus-Saeimas priekšsēdētājas, valsts prezidentes, ministru prezidentes amatus. 13.Saeimā tika ievēlēti 31% sieviešu, kas ir augstāks rādītājs nekā iepriekšējā Saeimas sasaukumā. 2019. gada februārī Ministru kabineta sastāvā no 14 ministriem 4 ir sievietes, attiecīgi vīrieši veido 71% un sievietes 29%. Pēdējo piecu gadu laikā sieviešu skaits Ministru Kabinetā ir bijis mainīgs. Pašvaldību vēlēšanās ievēlēto sieviešu īpatsvars 2017. gada vēlēšanās bija 33,7%.⁴

Statistiski sieviešu ir gana daudz vadošos amatos, bet galvenokārt – jau iepriekš, izglītību un nodarbinātību raksturojot minētajās „sievišķīgajās” nozarēs: izglītībā, veselībā, labklājībā.

Visu instanču tiesās Latvijā sieviešu īpatsvars ir augstāks nekā vīriešu, turklāt vērojama tendence, ka kopš 2013.gada visu instanču tiesās gan skaitliskā, gan procentuālā ziņā sieviešu skaits un īpatsvars ir audzis

⁴ CSP datu bāze, tematiskā joma „Politiskā dzīve un reliģija”, skat. <http://data.csb.gov.lv/sq/19910>.

Foto: Aijas Tūnas personiskais arhīvs. Motivation.lv, Kristaps Kalns, Dianas mediji, vaaju.com, flickr.com

salīdzinājumā ar vīriešu skaitu un īpatsvaru. 2017.gadā pirmā līmeņa tiesās 82% no tiesnešiem veido sievietes, savukārt Augstākajā tiesā – 66%.

Drosme

Drosmei ir dažādas izpausmes: tā ir drosme vērsties pie ārsta aizdomās par bīstamu saslimšanu, drosme vienai audzināt bērnu pēc šķiršanās no vardarbīga partnera vai laulātā, drosme aizsargāt savus līdzcilvēkus, savu valsti, drosme meklēt palīdzību sev vai līdzcilvēkiem. Latvijas sievietes ir drosmīgas.

Drosme meklēt palīdzību un risināt problēmas raksturo Latvijas sievietes: sieviešu ir vairāk bezdarbnieku vidū – pēc 38 gadu sasniegšanas sieviešu skaits pakāpeniski pārsver vīriešu skaitu un īpaši nozīmīgi - pašā darbam riskantākajā vecumā pēc 55 gadiem. Bet gan NVA aktīvo nodarbinātības pasākumu dalībnieku, gan sociālo pakalpojumu saņēmēju vidū sieviešu ir būtiski (apmēram par 15 – 20%) vairāk nekā vīriešu. Par to vairāk lasiet nākamajās lappusēs.

Arī cita veida drosme – tēvzemes mīlestībā un patriotismā sakņota – raksturo Latvijas sievietes. Saskaņā ar Pasaules Ekonomikas foruma ikgadējo The Global Gender Gap 2018 ziņojumu, Latvijai ir viens no lielākajiem sieviešu īpatsvaram bruņotajos spēkos (ap 16%), kas ir ievērojami vairāk par vidējo NATO rādītāju (ap 10%). Nacionālo bruņoto spēku personālā sieviešu skaits uz 2018.gada 31.decembri sasniedza 1310 personas, kas veidoja aptuveni 20,2% no kopējā bruņoto spēku personāla skaita.

Latvijas Valsts policijā aptuveni 30% no dienestā esošajiem policistiem ir sievietes.

Sievietes medijos: Gudrība un Skaistums...vai otrādi?

Mediji, izplatot informāciju, piedalās sabiedriskās domas veidošanā un kļūst par sociālo pārmaiņu veicinātājiem vai arī kavētājiem, piemēram, tie var kavēt vai sekmēt uz dzimumu līdztiesību vērstas pārmaiņas sabiedrībā.

Mediju politiku valstī nosaka Mediju politikas pamatnostādnes 2016.–2020.gadam. Dzimumu līdztiesības jautājumiem uzmanība pievērsta vairākos pamatnostādņu īstenošanas plāna pasākumos, piemēram, mediju nozarei kopīga ētikas kodeksa izveidē, mediju ombuda darbībā, arī mediju profesionāļu izglītošanā.

Sieviešu un vīriešu skaits mediju un žurnālistikas studiju programmās bakalaura un maģistra līmenī lielākajās Latvijas augstskolās ir ļoti nelīdzsvarots: topošo komunikācijas (tostarp, žurnālistu) speciālistu

Foto: Aijas Tūnas personiskais arhīvs. Motivation.lv, Kristaps Kalns, Dienas mediji, vaaju.com, flickr.com

dzimumu proporcija 2016.gadā bija 862 sievietes un 226 vīrieši, kas attiecīgi veidoja 79% un 21% no šo programmu studentiem. Savukārt mācībspēku dzimumu proporcija bija samērīgāka – 108 sievietes un 82 vīrieši (57% un 43%).

Taču, līdzīgi citām valstīm, arī Latvijā mediju izdevniecību vadītāju vidū vīriešu ir vairāk (52%). 2016.gadā publicēts pētījums apliecina vēsturiski izveidojušos situāciju, ka Latvijas žurnālistikā skaitliski dominē sievietes. Latvijas medijos trūkst dzimumu līdztiesību nodrošināšanas redakcionālās politikas, kas būtu svarīgi, lai nodrošinātu līdzvērtīgu atalgojumu par līdzvērtīgu darbu.

Joprojām gan globālā mērogā, gan pie mums izplatītākie sievietes tēli masu kultūrā un medijos ir māte un iekāres objekts. Realitāte atšķiras: nenoliedzot mediju izvēlētas reprezentācijas, sieviešu sociālo lomu ir daudz vairāk. Vai šo tendenci iespējams ietekmēt ar politikas līdzekļiem?

Kultūras ministrijas medijpratības veicināšanas semināros un prezentācijās analizēts un kritizēts viens no realitātes konstruēšanas piemēriem - stereotipu izplatīšana un mākslīgā skaistuma (ar foto apstrādes programmām uzlabotu attēlu) veidošana, rādot, kādam ārējam izskatam, rakstura īpašībām ir jāpiemīt abu dzimumu pārstāvjiem, kādas lomas sabiedrībā tiem jāpilda u.tml. Joprojām daudz kas vēl darāms mediju redakciju līmenī, labojot mediju izvēlēto ekspertu dzimumu proporcijas (sievietes ekspertu vidū veido apmēram piekto daļu intervējamo un raidījumu viesu).

Nabadzībai ir sievietes seja

Ja kopš 2015.gada, pateicoties valsts īstenotiem pasākumiem, uzlabojas daudzbērnu ģimeņu situācija, un Latvijā kopumā mazinās strādājošo vecāku ģimeņu nabadzība, tad joprojām, kā liecina 2017.gada CSP dati, nabadzības riskam kopumā bija pakļautas 23,3% māsaimniecības. Visaugstākais nabadzības risks ir vienas personas māsaimniecībām, īpaši pensijas vecuma cilvēkiem (no kuriem vairums pēc 65 gadiem ir sievietes), divu pieaugušo māsaimniecības, kurās vismaz viens ir sasniedzis pensijas vecumu, un nepilnās ģimenes.

Sieviešu nabadzības risks saglabājas augstāks nekā vīriešiem, turklāt 2014.-2017. gadu periodā situācija nav būtiski mainījusies. Analizējot situāciju vecuma grupu un dzimumu griezumā, būtisks nabadzības riska pieaugums ir vērojams pēc pensionēšanās vecuma sasniegšanas abiem dzimumiem, tomēr sievietēm ievērojami lielākā mērā. Tas skaidrojams gan ar lielāku sieviešu skaita īpatsvaru šajā vecuma grupā, gan ar ekonomiskās aktivitātes un algota darba ienākumu apmēra darbības vecumā ietekmi:

Foto: Aijas Tūnas personiskais arhīvs. Motivation.lv, Kristaps Kalns, Dienas mediji, vaaju.com, flickr.com

sieviešu algas ir bijušas un joprojām ir zemākas, savukārt iesaiste nepilna laika darbā - lielāka.

Sieviešu un vīriešu darba samaksas atšķirības, līdzdalības darba tirgū atšķirības, aprūpes pienākumu sadalījums ir iemeslu kopums, kas nosaka atšķirības arī sieviešu un vīriešu pensiju apmēros. Ne tikai bērnu, bet arī citu ģimenes locekļu aprūpes pienākumi sieviešu darba mūžu joprojām ietekmē vairāk nekā vīriešu darba mūžu. Tāpēc sievietes - biežāk nekā vīrieši - saskaras ar profesionālās darbības pārtraukumiem, viņu karjeras un ienākumu izaugsmes iespējas ir ierobežotākas un viņas, vairāk nekā vīrieši, strādā nepilnas slodzes darbu. Vecuma pensiju apjoma starpība starp sievietēm un vīriešiem 2017. gadā veidoja 12,9%, 2018. gadā – 12,6%. 2016. gadā pensiju atšķirība starp sievietēm un vīriešiem veidoja 12,7%, 2015. gadā – 12,3%. sociālo nodrošinājumu pensijas vecumā.

Saskaņā ar Nodarbinātības valsts aģentūras (NVA) datiem 2014.-2018. gadā reģistrēto bezdarbnieku skaits pakāpeniski samazinās. Ja 2014. gadā kopējais reģistrēto bezdarbnieku skaits bija 82 027, no kuriem sieviešu īpatsvars veidoja 55,2% un vīriešu – 44,7%, tad 2018. gadā kopējais reģistrēto bezdarbnieku skaits bija samazinājies par 27% (59 588), no kuriem sieviešu īpatsvars veidoja 56%, bet vīriešu – 44%. Sieviešu īpatsvars ilgstošo bezdarbnieku kopskaitā 2018. gadā veido 57,7%.

Sociālās palīdzības saņēmēju vidū sieviešu īpatsvars ir lielāks nekā vīriešu. Daļēji tas skaidrojams ar to, ka sievietes aktīvāk piesakās sociālajai palīdzībai. Sociālo pakalpojumu saņēmēju skaita atšķirības dzimumu griezumā parāda gan pakalpojumu aktualitāti, gan objektīvi noteiktas pieprasījuma atšķirības. Piemēram, patversmju pakalpojuma izmantojušo personu kopskaitā sieviešu īpatsvars ir aptuveni 20%. Savukārt starp aprūpes mājās, ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas, dienas aprūpes centru sniegto sociālo pakalpojumu saņēmējiem vairums ir sievietes.

Vardarbība pret sievietēm

Tolerance pret vardarbību kopumā Latvijā ir mazinājusies. Kā parādīja sabiedrības aptauja, 2018.gadā respondenti biežāk nekā 2016.gadā norādīja, ka vardarbība gan pret sievieti (2016.gadā - 64%, 2018.gadā - 75%), gan pret vīrieti (2016.gadā - 55%; 2018.gadā - 67%) ģimenē nav pieņemama un tai vienmēr būtu jābūt sodāmai ar likumu. Tikai 2% respondentu (2018) uzskata, ka vardarbība pret sievieti ģimenē kopumā ir pieņemama.

Saskaņā ar jaunāko tiesībsargājošo un veselības aprūpes iestāžu sniegto statistiku, vardarbības ģimenē upuru skaits joprojām ir ievērojams. Saskaņā ar IeM datiem, 2018.gadā nogalināto vai no vardarbības pret personas dzīvību un brīvību cietušo pilngadīgo personu skaitā 2018.gadā no 1068 personām ietilpa 382 sievietes (gandrīz viena trešdaļa), 42 no tām cietušas no seksuālas vardarbības. No tuviniekiem cietušo 242 personu skaitā ietilpa 154 sievietes (13 seksuālas vardarbības upuri), veidojot vairāk par pusi. No nogalinātajām 62 personām 35 ir sievietes, 16 nogalinājuši tuvinieki, un starp tām ir 8 sievietes. Vardarbībā cietušo sieviešu skaits 2018.gadā sasniedza 476 personas, no kurām 108 cietušas no vardarbības ģimenē, un 34 gadījumos varmāka bijis laulātais un 27 gadījumos citi radinieki. Saskaņā ar SPKC datiem, no vardarbības cietušo pilngadīgo personu skaits, kurām sniegta medicīniskā palīdzība stacionārā, 2017.gadā bija 781 persona, no tām 629 vīrieši un 152 sievietes. 71 sieviete jeb gandrīz puse ir cietušas no vardarbības ģimenē, savukārt vīrieši - 42 jeb 14% cietušo. Visaugstākais no vardarbības ģimenē cietušo sieviešu skaits novērots vecuma grupā 45 līdz 64. Attiecīgi no laulātā drauga jeb partnera vardarbības cietušas 52 sievietes, citos gadījumos varmākas bijuši citi radinieki, tostarp vecāki.

Kopš 2015.gada valsts finansē divus jaunus pakalpojumus vardarbības seku mazināšanai – vardarbībā cietušo personu sociālo rehabilitāciju un atkārotas vardarbības novēršanai – vardarbību veikušu personu sociālo rehabilitāciju. Pakalpojumu vardarbībā cietušām personām sniedz sociālās rehabilitācijas kursa veidā līdz 30 dienām sociālās rehabilitācijas institūcijā (ar izmitināšanu) vai līdz desmit 45 minūšu psihologa, sociālā darbinieka un jurista konsultācijām dzīvesvietā. Salīdzinājumā ar 2015.gadu, kad pakalpojums tika ieviests, 2018.gadā

Foto: Aijas Tūnas personiskais arhīvs. Motivation.lv, Kristaps Kalns, Dianas mediji, vaaju.com, flickr.com

pakalpojuma saņēmušo personu skaits ir pieckāršojies. Attiecīgi 2015.gadā pakalpojumu saņēma 114 personas, no kurām 109 bija sievietes, bet 2018.gadā 527 personas, no kurām 510 bija sievietes.

Pakalpojums vardarbību veikušām personām ir brīvprātīgs, un tas pieejams gan individuāli, gan grupās, atkarībā no personas vajadzībām. 2015.gadā minēto pakalpojumu saņēma 99 personas, no kurām 59 bija sievietes un 40 vīrieši, bet 2018.gadā 448 personas, no kurām 235 sievietes un 213 vīrieši.

Juridiskās palīdzības administrācija nodrošina informatīvo atbalstu noziegumos cietušām personām – zvanot uz tālruna numuru 116006, noziegumos cietušām personām, tai skaitā vardarbības upuriem ir iespēja saņemt emocionālu un psiholoģisku atbalstu, informāciju par cietušo procesuālajām tiesībām un atbalsta pasākumiem.

Lai mazinātu sabiedrības iecietību pret vardarbību pret sievieti un vardarbību ģimenē tiek īstenoti sabiedrības informēšanas un izpratnes veicinoši, kā arī uz prevenciju vērsti pasākumi. 2017.-2018.gadam Labklājības ministrija (LM) īstenoja divus projektu - projektu „Soli tuvāk: kopienas vienotā atbilde uz vardarbības pret sievietēm gadījumiem” un projektu „Izpratnes veidošanas kampaņa par nulles toleranci attiecībā uz vardarbību pret sievieti „Vardarbībai patīk klusums””.

Projekts „Soli tuvāk: kopienas vienotā atbilde uz vardarbības pret sievietēm gadījumiem” nodrošināja speciālistu (Valsts policijas (VP) un pašvaldību darbinieki, sociālie darbinieki, bērnu tiesību aizsardzības, veselības aprūpes un nozares NVO eksperti), kuri ikdienā saskaras vai varētu saskarties ar personām, kas cietušas no vardarbības ģimenē vai citās tuvās attiecībās, profesionālo kompetenču attīstīšanu. Projekta gaitā izstrādātā anketa vardarbības situācijas un tajā iesaistīto personu noteikšanai un nepieciešamās palīdzības plānošanai kopš 2019.gada tiks ieviesta visā valstī.

Savukārt projekta „Izpratnes veidošanas kampaņa par nulles toleranci attiecībā uz vardarbību pret sievieti „Vardarbībai patīk klusums”” ietvaros īstenotas aktivitātes, sabiedrības informēšanai un izpratnes par vardarbību pret sievietēm sekmēšanai, kā arī, lai preventīvi mazinātu, vai novērstu vardarbīgas rīcības izpausmes sieviešu un vīriešu attiecībās. Tādēļ īpaša uzmanība projektā bija veltīta jauniešiem, lai veicinātu cieņpilnas un līdztiesīgas attiecības starp zēniem un meitenēm.

Sieviešu tiesības ir cilvēktiesības

Latvijā ar cieņu būtu jāizturas pret ikvienu cilvēku, tā brīvību, dzīvību un pašnoteikšanos. Tas atspoguļots Satversmes VIII nodaļā Cilvēka pamattiesības. Diskriminācija uz dzimuma pamata nav pieļaujama, kaut praksē diemžēl ar to nākas saskarties. Diskriminācijas aizliegums paredzēts gan likumos, gan politikas plānošanas dokumentos, turklāt ir izveidots neformāls sieviešu tiesību aizstāvības iestāžu tīklojums.

Laika posmā no 2014.gada līdz 2018.gadam Krimināllikumā, Civilprocesa likumā, Bērnu tiesību aizsardzības likumā, Bāriņtiesu likumā un citos saistītos normatīvajos aktos ir veikti vairāki būtiski grozījumi attiecībā uz vardarbības izskaušanu pret sievietēm un diskriminācijas aizliegumu balstoties uz dzimumu. Izstrādāti un pašreiz tiek ieviesti vairāki politikas plānošanas dokumenti, kuru mērķis ir nostiprināt cilvēktiesību īstenošanu dzimumu līdztiesības jomā, kā arī informēt sabiedrību par sieviešu tiesību nozīmīgumu, piemēram, Plāns sieviešu un vīriešu vienlīdzīgu tiesību un iespēju veicināšanai 2018.-2020.gadam, Iekļaujošas nodarbinātības pamatnostādnes 2015.-2020.gadam, Cilvēku tirdzniecības novēršanas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam, Latvijas mediju politikas pamatnostādnes 2016.-2020.gadam.

Sabiedrības informēšanas pasākumi par dažādiem diskriminācijas riskiem (t.sk., dzimumu), tiek īstenoti ar ESF līdzfinansējumu projektā „Dažādības veicināšana (diskriminācijas novēršana)”. Projekta ietvaros veiktā pētījumā apzināti diskriminācijas riski: diemžēl daudzi no tiem attiecas uz sievietēm, kuras atgriežas darbā pēc bērna kopšanas atvaļinājuma vai ilgstoši kopušas slimu ģimenes locekli.

Būtisks ir bijis NVO ieguldījums un īstenotās aktivitātes dažādu sabiedrības grupu izglītošanā un izpratnes veicināšanā par dzimumu līdztiesības jautājumiem. Par aktīvākajām šīs jomas organizācijām valsts mērogā uzskatāmas “Latvijas Sieviešu nevalstisko organizāciju sadarbības tīkls”, biedrība “Centrs Marta”, un “Sieviešu tiesību institūts”.

Vienlīdzīgas attieksmes veicināšana un jebkāda veida diskriminācijas novēršana ir nozīmīga Tiesībsarga biroja pastāvīgas darbības joma. Tiesībsarga funkcijas ietver vienlīdzīgas attieksmes ievērošanas uzraudzību un diskriminācijas novēršanu. Tiesībsargs palīdz diskriminācijas upuriem, izskatot individu sūdzības par valsts institūciju, fizisku un juridisku personu pieļauto diskrimināciju vai vienlīdzīgas attieksmes pārkāpumu, sniedzot juridiskas konsultācijas, kā arī veicinot izlīgumu starp strīda pusēm.

Latvijas tiesnešu mācību centrs nodrošina tiesnešu un tiesu darbinieku tālākizglītības un profesionālas pilnveides pasākumus, tostarp nodrošina tiesnešu dalību starptautiskajos semināros par cilvēktiesību un dzimumu līdztiesības jautājumiem (piemēram, diskriminācijas uz dzimuma pamata aizliegums darba tiesiskajās attiecībās).

Nākamajās – **aprīļa – maija aktualitātēs** atgriezīsimies pie ierastā formāta un turpināsim jūs informēt par visu, kas dzimumu līdztiesības jomā noticis Latvijā, Eiropā un pasaulē.